

HUKUK ÖĞRENİMİNİN ÖNEMİ, ARTILARI ve EKSİLERİ

Rona Serozan *

Hukukçuluğun yaşamımızda gitgide artan özel bir ağırlığı var. Hukuksuz ve dolayısıyla hukukçusuz yaşamıyor artık. Bu da hukuk öğreniminin önemini artırıyor.

Gerçi insanlık tarihinde hukuk kuralı olmaksızın yaşanmış dönemler olmuştur. Yüz binlerce yıllık insanlık tarihinde devletin ve hukukun on bin yıllık görece kısa bir geçmişi vardır. Günümüzde bir devletin ve hukukun zorlayıcı kuralları olmaksızın, tıpkı huzurlu ailelerde olduğu gibi yaşayan küçük ölçekli toplumlara rastlanır.

Gelgelelim, "homo homini lupus" özdeyişinde de dile geldiği gibi insanların birbirinin kurdu olduğu ve herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı, maddi çıkar uğruna insan yaşamının, sağlığının ve erincinin gözden çıkarıldığı bugünün sözde "uygar dünyasında" artık hukuk kuralı olmaksızın yaşanmaz olmuştur. Hemen hemen her toplumsal ve siyasal ilişki, her kamusal hatta özel alan kurallaştırılmakta, hukukleştirilmektedir. Bu "legalizasyon sürecinde" kurallar ve içtihatlar ağır gün geçtikçe yayılmakta, her yanımızı sarmaktadır.

Bu arada hukukun yaşamımızdaki önemini artıran ideolojik ve psikolojik bir etmeni, tarihin akışı içinde gelişen "adalet duygusunu tatmin gereksinimini" de unutmamalı: Ailede, oyunda, okulda, işyerinde haksızlığa uğradığımızda, hak ettiğimiz puan verilmediğinde, haksız ceza yediğimizde, bize verilen söz tutulmadığında, durup dururken kavga çıkarıldığında, gösterdiğimiz tepki, gönlümüzde kopan ve kesilmek bilmeyen isyan fırtınası azımsanacak gibi midir?

Adalet ceğerinin yaşamımızdaki bu ağırlığı şu özdeyişte ne denli çarpıcı şekilde dile gelir." Fiat iustitia pereat mundus!" Bir arabesk şarkı bestesine ad olabilecek çevirisi şöyledir bu özdeyişin: Batsın bu dünya; yeter ki hak yerini bulsun; adalet gerçekleşsin!

Ünlü bilge Kant, tehlike karşısında bir adayı boşaltmaya karar veren insanların gemiye binip adadan ayrılmadan önce ivedilikle yerine getirmeleri gereken ödevin borçluların borçlarını kapatmak ve suçlulara cezasını çektirmek olduğunu yazar. Hak yerini bulmadan ayrılmamalıdır gemi adadan. Yaşamda en üstün değer adalettir; "hukukun gerçekleşmesidir" anlamına gelir bu saptama.

İşte bu adalet arayışı da hukuku gündemde hep sıcak tutar.

HUKUK ÖĞRENİMİNİN OLUMLU ÖZELLİKLERİ

Hukuk öğreniminin önemi yalnız hukuçuluğun öneminden kaynaklanmaz. Şöyle ki bu öğrenim öğrencisine sadece önemli bir meslek kazandırmakla kalmaz; aynı zamanda başka öğrenim dallarının kazandıramayacağı bir dizi haslet de kazandırır.

Sımsıcak insan sevgisi bu hasletlerin başında gelir. İyi bir hukukçu aynı zamanda iyi bir insan olur. Hukukun güçlüye karşı güçsüzü koruma işlevini içselleştiren hukukçunun yüreği engin, gönlü zengin olur.

Hukukçu insanları uzlaştırmak, barıştırmak ve haklarına kavuşturmak için insana yakınlaşmak, onunla haşır neşir olmak, onun sorunlarını ve sırlarını paylaşmak zorundadır. Hukukçulara da aynen hekimler gibi sır saklama yükünün yüklenmesi boşuna mıdır?

Hukuk öğreniminin kişiye kazandırdığı haslet salt insancılık değildir. Bu öğrenim aynı zamanda kişiye anlayış, esneklik ve

kıvraklık hasletlerini de kazandırır. Hukukçu, işte bu anlayışla, esnekliğiyle ve kıvraklığıyla ki arabuluculuk yapar, uyuşmazlıkları bastırır, insanları barıştırır ve huzuru sağlar. İstatistikler, besbelli bu anlayış ve esneklik hasletleri sayesinde, en huzurlu ve uzun süreli evlilikleri hukukçuların kurduklarını kanıtlar.

Dahası var: Hukuk öğrenimi öğrencisine mantıksal düşünme, sağlıklı ve tutarlı akıl yürütme yeteneğini kazandırır. Bu öğrenimde yaşam ilişkilerini kavrama, çıkarsamalar ve genellemeler yapma, olguları birleştirme ve ayrıştırma, onları soyutlama becerileri adamakıllı gelişir. Unutulmasın ki hukuk öğrencisinin başlıca akıl yürütme araçları tümden gelim, tüme varım, soyutlama, ve kıyaslama (örnekseme) teknikleridir. Bu teknikler ise insan zekasının en üst düzeyde mantıksal araçlarıdır. Hukukçuya "kavram matematikçisi" ya da "kural satranççısı" denmesi boşuna değildir. İyi bir hukukçu bu hasletler sayesinde yaşamın her alanında disiplinli düşünür, tutarlı akıl yürütür, her konuyu, her problemi berraklaştırır, soğukkanlı değerlendirmeler yapar, sağlıklı yargılar üretir, yalnız hukuk sorunlarını değil, tüm yaşam sorunlarını başarıyla çözümler.

HUKUK BİLİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Gerçi hukuk kurallarıyla ve onların uygulanmasıyla uğraşan hukuk bilimi klasik bilimler gibi deskriptif, ampirik ve pozitif değildir; sınırlanabilir olgularla, kanıtlanabilir vargılarla, doğrulanabilir bilgilerle, insan eliyle değiştirilemez kesin yasalarla uğraşmaz.

Hukuk bilimi preskriptiftir, normatiftir ve dogmatiktir; kurgulara önermelere, varsayımlara dayanır; yerindeliği (amaca uygunluğu) tartışılır ve insan eliyle her an değiştirilebilir kurallarla ve bunların içerdikleri adalet değeri ile uğraşır.

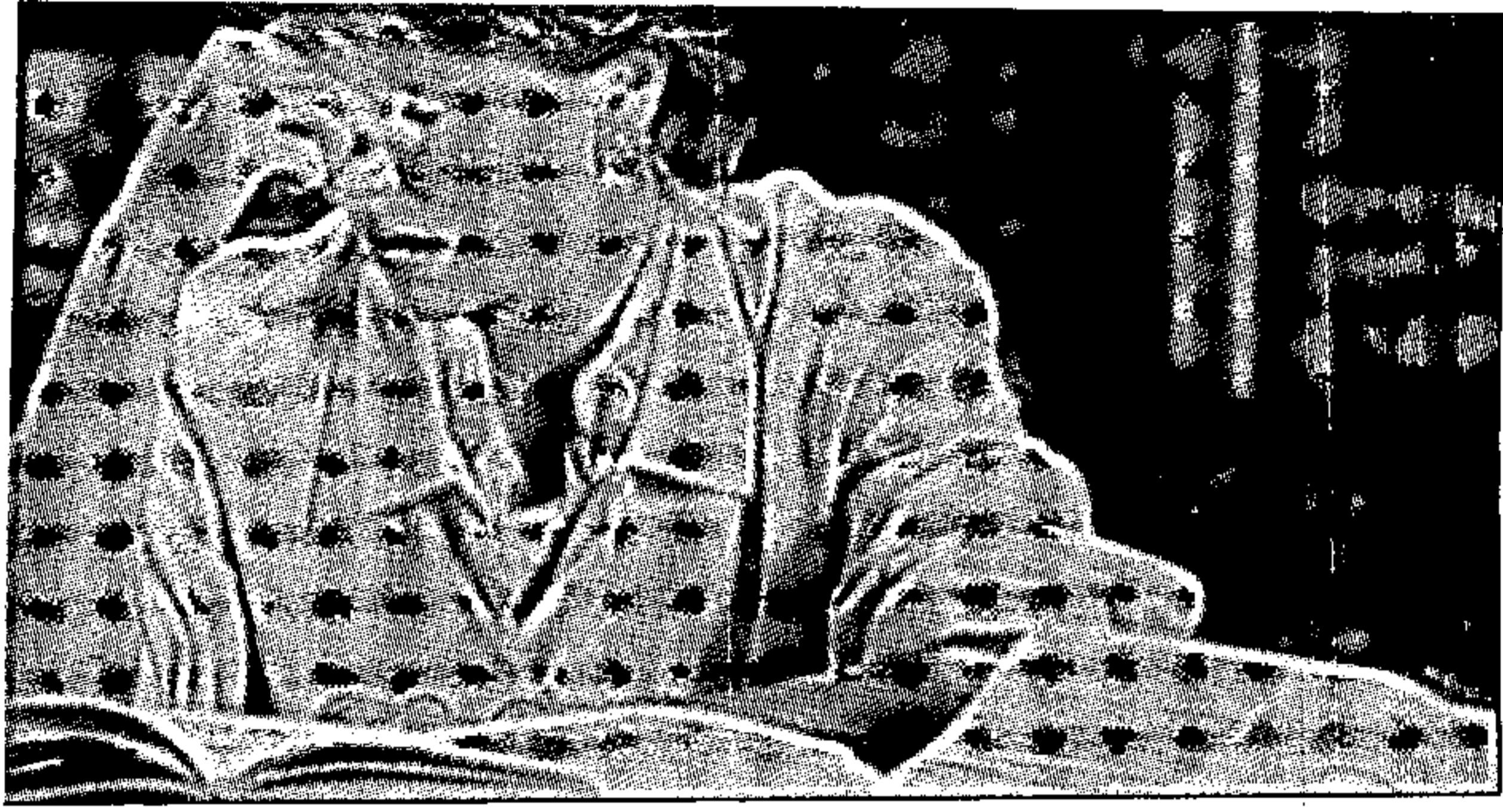
İşte bu nedenledir ki kiminin haksız ve isabetsiz bulduğunu bir başkası pekala haklı ve yerinde bulabilir. Hukukta gerçek veya asılsız yargı da olmaz; olsa olsa doğru ve tutarlı ya da yanlış ve tutarsız vargı, isabetli ve ya da isabetsiz ve adaletsiz yargı olur. Öte yandan, hukuki yasalara aykırılığın sonucu da doğa yasalarına aykırılığın sonucu gibi zorunlu olarak doğmaz.

Tüm bu olgular hukuk öğretiminin bilimselliğinden kuşku duyulmasına hukuka bilimden çok sanat ("ius est ars boni et aequi" özdeyişinde de dile getirildiği gibi, hakkaniyeti ve adaleti yerine getirme sanatı) gözüyle bakılmasına yol açabilir.

Oysa bu kuşku yersizdir. Hukuk bilimcisi de tüm bilimciler gibi sorgulayıcıdır, eleştiricidir. Onun akıl yürütmesi öznel değil, nesnel, dayanaksız değil, kanıtlı, kandırıcı değil, inandırıcı olur. Hukukçunun stili bir sanatçının stiline benzemez; hukukçu akıl yürütmenin en üst düzeyde tümdengelim, tümevarım, soyutlama ve kıyaslama mantığını çalıştırarak gerekçeli yargılar üretir.

Yargılara damgasını vuran adalet gibi değer yargıları da her ne kadar halk ağzında adalet "duygusuna" indirgenirse de, aslında akla, sağduyuya, evrensel insan haklarına, genel geçer demokrasi ölçütlerine ve genel görüş birliğine (konsensüse) dayanan "düşünsel" yargılardır. Onlar hiç de öznel duygulara, sezgilere, inançlara rasgele kararlara dayanmazlar. Değer yargıları gelişigüzel gökyüzünde aranmaz; bunlar bilinçli olarak yeryüzünde aranır; bilgiyle ve bilgelikle, tarih bilimi ve toplumbilim yardımıyla saptanır; sözün özü, yasadaki, yargıda ve yazında ama aynı zamanda "yaşamda" bulunur. Uzun lafın kisası: Hukuk kurallarıyla, onların uygulanmasıyla ilgili bilgi edinme ve bilgi üretme etkinliği de baştan aşağı bilimseldir.

HUKUK ÖĞRENİMİNİN TALİHSİZ ÖZELLİKLERİ

Hukuk öğrenimi olumlu özelliklerinin yanında birtakım olumsuz özellikleri de bünyesinde barındırır.

Birincisi şudur: Öğrenci hukuk öğrenimine ayak uydurmakta güçlük çeker. Bunun nedeni bellidir. Matematik, fizik, kimya, mühendislik, tarih, edebiyat, hatta tıp alanında yürütülen yüksek öğrenimin orta öğrenimde bir temeli, bir birikimi vardır. Öğrenci bu alanlardaki yüksek öğretime kolay ısınıp ayak uydurur. O ne de olsa bu konulara az çok aşinadır. Oysa hukuk öğrencisi için durum böyle değildir. Hukuk öğreniminin orta öğretimde atılmış herhangi bir temeli yoktur. Orta öğretimdeki yurttaşlık bilgisi dersleri hukuk öğrenimi için doğru dürüst temel oluşturabilecek bir birikim sağlamaz. Bu yüzden öğrenci hiç aşına olmadığı hukuki kavramlar ve hukuki problemler karşısında duraksar.

Sonra hukuk bilimi normatif ve dogmatik bir bilim olarak baştan aşağı kuramsal düşüncelerle, kurgularla, önermelerle, varsayımlarla örülüdür. Bu yüzden hukuk öğretimi kolaylıkla somut yaşam gerçeğinden kopabilir. Düşüncede ve düşte yaratılan sanal dünyada, soyut kuralların, kavramların ve kuramların tozu dumanında sosyal yaşam gerçeği ve somut birey gözden kaçar. Öğrencinin bakış açısı bulanır.

Bu saptamayı örneklendirelim: Hukukçunun dilinde alışveriş yapılmaz da "illi veya mücerret bir kazandırıcı işlem kurulur". Kazaya uğrayana yardım edilmez de "vekaletsiz iş görülür." Kitap korsanlığı hukukçunun dilinde "gerçek olmayan vekaletsiz iş görme"dir! Yumruk atılmaz da "müessir fiilde" veya "haksız fiilde" bulunulur. Marketin girişinde kayan zeminde düşüp hastanelik olunmaz da "culpa in contrahendo"ya maruz kalınır.

Asıl sakıncası şudur: Hukukçu, bu soyut kavramlar ve sanal kurgular dünyasında, yaşına başına, gücüne güçsüzlüğüne bakmaksızın, herkesi, hiç ayırım gözetmeksizin, haklara ehil ve eşit kişi sayar. Bu arada sayısız koşullanmanın kısılcacındaki bireyi de özerk iradeli sayar. Dayatmalarla kuşatılmış bir yaşamda sözleşmelerin özerk iradeyle serbestçe kurulduğunu varsayar. Bu arada suçların da aynı özerk iradeyle işlendiğini kabul eder. Öte yandan tüm eşyaları da aynı hukuki potada toplar; atom enerjisi üstündeki mülkiyetle güvercin üstündeki mülkiyeti, top tüfek üstündeki mülkiyetle kalem üstündeki mülkiyeti de özleştirir, aynı hukuki rejime bağlar.

Sonuçta yüksek bir kuleye çıkıp tepeden aşağıya bakan hukuk öğrencisi, gözüne takılan bulanık hukukçu gözlüğüyle, hani neredeyse, altında öğrenci arkadaşlarını, kuşları, kedileri, bitkileri, otomobilleri değil de, soyut hak öznelerini ve nesnelərini, hukuksal maskelerini takmış hak ve fiil ehliyeti sahiplerini, gerçek ve tüzel kişileri, potansiyel suçluları, taşınmaz ve taşınır eşyaları ve onların bütünleyici parçalarını görmeye başlar. Sakıncalı yabancılaşma budur işte!

Sonra, hukukun ve öğretiminin, toplumda dirlik ve düzeni, statükoyu koruma işlevinden kaynaklanan talihsiz bir tutuculuk özelliği de vardır. Hukukçu genelde değişime direnir, değişime ayak uydurmakta da zorluk çeker. En tutucu meslek sahiplerinin hukukçular olduğu savı yabana atılacak gibi değildir; düşündürücüdür.

Bütün bu olumsuzluklara bir de hukuk öğreniminin ülkemize özgü talihsiz özelliklerini eklemelidir.

Ülkemizde ne acı ki hala geçerli hukuk tanımazlık tüm öğretilenlerin inandırıcılığını gölgeler. Zorbalıklar, yolsuzluklar,

rüşvet, iltimas, işkence, keyfilik, haksızlık, derin devlet ve çete ilişkileri, yargı kararı tanımazlık, trafik kuralı tanımazlık, ve bunların çoğu zaman yapanın yanına kâr kalmaz, hukuka ve öğrenilenlere karşı inancı sarsar. Kişinin yaşama geçeceğine inandığı bilgileri inandırıcı biçimde okutması ve okuması, bunları içine sindirmesi çok zor olur.

Bir başka talihsiz özellik de şudur: Yaşadığımız hızlı değişim sürecinde Anayasaların ve yasaların sık sık değişmesi, öğretilenlerin ve yazılanların kalıcılığını ortadan kaldırmaktadır. Öyle ki yüzyılların birikimi binlerce yaprak kağıt bir anda kağıt sepetini ve odun sobasını boylayabilmektedir. Hukuk öğreniminde yaygın "klasik takrir" yani monoton bir monolog çerçevesinde kürsüden ders anlatma usulü de, çağdaş öğrenimde esas alınan özelliklerin, sorgulayıcılık, araştırmacılık, eleştiricilik ve tartışmacılık yeteneklerinin ve problem çözme tekniğinin gelişmesini adamakıllı zorlaştırır.

Hukuk öğreniminde ağdalı bir dilin kullanılması, öğretilenle maddi yaşam gerçeği ve aynı zamanda adalet değeri arasında ki yabancılaşmayı büsbütün derinleştirmektedir.

OLUMSUZLUKLARI AŞMANIN YOLU YORDAMI: IDEAL ÖĞRENCİ PROFİLİ

Bu olumsuzlukları aşmaya kararlı hukuk öğrencisinin kulağına şu öğüt küpelerini takmalıdır.

Ürettiğiniz çözümün, vardığınız yargının hukukun adalet, yerindelik ve hukuki güvenlik temel değerlerinin üçüne de uygun olup olmadığını her zaman sıkıca denetleyin. Denektaşınız bu sacayağı olsun.

Adalet düşüncesine hümanist ve sosyal boyutu ekleyin; sözün özü beyninizin yanına yüreğinizi de katın! Unutmayın ki hukuk en başta korunmaya muhtaç güçsüzler içindir.

Somut uyuşmazlıkta hangi çıkar çatışmasını kimden ve hangi değerden yana çözdüğünüzü ve yargınızın ekonomik ve sosyal "pratik sonuçlarını" iyi düşünün! Gözü kapalı, duyarsız bir kural ve kavram hukukçusu olmayın!

Aynı yaklaşımla, yasa kurallarının ve yargı kararlarının hangi çıkarları kimlerden yana çözdüğünü düşünün. Eğer bu politik tercihi doğru bulmuyorsanız, eleştirel bir tutumla değiştirmeye çalışın.

Her kime yönelik olursa olsun, haksızlıklarla mücadelede ve hukuk devleti ilkelerini korumada neme gerekliliğin ve çekingenliğin kısılcacından kurtulmaya çalışın.

Yalnız hukuk yayınlarını değil, genel kültür yayınlarını da izleyin. Geniş vizyonlu bir hukukçu, sosyolojisiz, psikolojisiz, ekonomisiz, tarihsiz yapamaz.

Öte yandan, edebiyat ve güzel sanatlar da hukuk öğreniminin ayrılmaz bütünleyici parçalarıdır. Aile kavgalarını, miras kavgalarını, ölüm cezasını, özgürlük savaşımını, çocuğa ve kadına karşı şiddeti, cinsel tacizleri, yersiz yurtsuz kalmayı ve işgücü sömürsünü romanlarda, öykülerde, şiirlerde, filmlerde, tiyatro eserlerinde, tablolarında ve bestelerde duyumsamayan, o büyük acıları ve heyecanları paylaşmayan, o dramatik ilişkiler konusundaki insancıl duyguları geliştiremeyen kişi "iyi insan" ve dolayısıyla "iyi hukukçu" olamaz.

Üstelik, edebiyat kişinin dilini de zenginleştirir; Türkçe'yi iyi kullanmaya, hukuk dilini anlaşılabilir kılmaya da yardımcı olur. Unutulmasın ki dil, hukukçunun en önemli, en etkin silahıdır.

İçinde yaşadığınız topluma, onun özel sorunlarına yabancılaşmayın; güncel siyasal gelişmeleri ve yurttan yaşanan hukuk ihlallerini yakından izleyin. Hukuk öğrencisi siyasetle ilgilenmeyip uğraşmayacak da kim ilgilenip uğraşacak? Demokratik Cumhuriyetin gençlere emanet edilmesi siyasetin gençlere emanet edilmesinden başka ne anlam taşır ki?